

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

توسلی، حسین، ۱۳۴۰ -

نقد مبانی ارزش‌شناختی لیبرالیسم / حسین توسلی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر

تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۷.

۳۹۲ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۲۷۱۵) (سیاسی - اجتماعی؛ ۳۱۵. اندیشه سیاسی؛ ۱۳۱)

ISBN 978-964-09-1992-7

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب‌نامه: ص. [۳۸۳] - ۳۹۲: همچنین به صورت زیرنویس.

۱. آزادی‌خواه - دفاعیه‌ها و ردیه‌ها. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان

کتاب. ج. عنوان.

۳۲۰/۵۱

۳۹۷ / ۷۴ / ۳۰

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۵۲۲۵۷۹

۳۹۷

■ موضوع: اندیشه سیاسی؛ ۱۳۱ (سیاسی - اجتماعی؛ ۳۱۵)

■ گروه مخاطب: - تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۷۱۵

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۱۴۷

بوستان کتاب

نقد مبانی ارزش‌شناختی لیبرالیسم

حسین توسلی

عضو هیئت علمی دانشگاه باقر العلوم (عج)

دفتر مبانی ارزش‌شناختی لیبرالیسم

نویسنده: حسین توسلی

ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷ شماره‌ارگان: ۴۰۰ • بها: ۵۰۰۰۰ تومان

۵۳۰

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

Printed in the Islamic Republic of Iran

❖ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائی)، ص پ ۹۱۷/۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۷۷۴۲۱۰، نمایه: ۳۷۷۲۱۰، تلفن پخش: ۳۷۷۲۳۴۲۶

❖ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عدد) • کتاب‌های نرگس ۱۷۰ ناشر

❖ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۰

❖ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲

❖ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهارراه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۱۰۰

❖ فروشگاه شماره ۵ (رتکین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نبش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۱۰۰۰

اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: محمدرضا منصقی
- اصلاحات حروف‌نگاری: الهه‌سادات طباطبائی، زهرا امیدی و سکینه ملازاده • صفحه‌آرا: احمد مؤتمنی
- نمونه‌خوانی: علی اصغر هاشمی نسب • بازخوانی نهایی متن: اباضلت غریب • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی‌منش
- مدیر گروه هنری: مسعود نجابتی • طراح جلد: فریدالدین ملایی
- اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی.

رئیس مؤسسه

محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
----	-------

■ فصل اول

۱۵	بسط تاریخی لیبرالیسم
۱۵	لیبرالیسم
۲۳	خاستگاه تاریخی
۲۴	۱. خاستگاه اقتصادی
۲۷	۲. خاستگاه فرهنگی
۳۲	تطور فکری
۳۴	مقطع انتقالی
۴۲	مقطع کلاسیک
۴۸	مقطع تجدید نظرطلبی
۵۶	نولیبرالیسم

■ فصل دوم

۶۳	بنیان‌های نظری لیبرالیسم
----	--------------------------

نقد مبانی ارزش‌شناختی لیبرالیسم

۶۴	انسان‌گرایی
۶۹	بررسی و ارزیابی
۷۳	مبانی شناختی
۷۳	عقل‌گرایی
۷۶	تجربه‌گرایی
۷۷	هابز
۸۲	لای
۹۲	هیم (۱۷۷۶، ۱۷۱۱ م)
۹۸	کانت (۱۷۲۴، ۱۸۰۴)
۱۰۵	بررسی و ارزیابی
۱۰۷	کثرت‌گرایی اخلاقی
۱۱۴	بررسی و ارزیابی
۱۱۶	فردگرایی
۱۱۹	زمینه‌های پیدایش فردگرایی
۱۲۳	ابعاد فردگرایی
۱۲۴	بعد هستی‌شناسانه
۱۲۶	بعد اخلاقی و حقوقی
۱۲۷	بُعد اقتصادی و سیاسی
۱۲۸	فردگرایی ذره‌ای (اتمیسیم)
۱۳۱	فردگرایی ملکی
۱۳۲	تحلیل کانت
۱۳۵	بررسی و ارزیابی
۱۴۰	سکولاریسم

۱۴۷	بررسی و ارزیابی
-----	-----------------

■ فصل سوم

۱۴۹	ارزش‌شناسی لیبرال
۱۴۹	ارزش
۱۵۳	آزادی
۱۵۵	توماس هابز
۱۵۷	جان لاک
۱۶۱	کانت
۱۶۷	جان اسوارث میل
۱۷۱	آیزیا برلین
۱۷۶	حق
۱۸۰	توماس هابز
۱۸۳	جان لاک
۱۸۹	ایمانوئل کانت
۱۹۴	فایده‌گرایی
۱۹۷	بازگشت به کانت
۱۹۸	عدالت
۲۰۳	هابز
۲۰۴	هیوم
۲۰۸	کانت
۲۱۱	جان راولز و نقد فایده‌گرایی
۲۱۶	نولیبرال‌ها

نقد مبانی ارزش‌شناختی لیبرالیسم

۲۲۲	برابری
۲۲۴	برابری اولیه و برابری در وضعیت نهایی
۲۳۰	توجیه اصل برابری
۲۴۲	تساهل
۲۴۵	زمینه‌های شکل‌گیری تساهل در غرب
۲۴۷	جان لاک (استدلال دینی)
۲۵۱	کانت (استدلال فلسفی)
۲۵۴	جان استوارت میل (دلیل روان‌شناختی)
۲۵۵	دلیل معرفت‌شناختی
۲۵۷	دلیل سیاسی
۲۵۷	مشروعیت
۲۵۸	مراد از مشروعیت
۲۶۷	نظریه توماس هابز
۲۷۳	نظریه جان لاک
۲۷۷	نظریه ژان ژاک روسو
۲۸۲	نظریه غایات‌گرا
۲۸۵	نظریات وظیفه‌گرا

■ فصل چهارم

۲۸۷	نقد و بررسی رهیافت لیبرال در توجیه ارزش‌ها
۲۸۷	منتقدان غربی لیبرالیسم
۲۹۵	آزادی
۳۰۸	حق

۳۲۰ عدالت

۳۴۳ برابری

۳۵۱ تساهل

۳۶۴ مشروعیت

۳۸۱ جمع‌بندی

۳۸۵ کتاب‌نامه

مقدمه

از دوران قاجار به این سو که جامعه ما مواجهه جدی تری با فرهنگ و تمدن غرب و پیشرفت های آن داشته است همواره شناخت اندیشه های مولد این تحولات و نسبت سنجی آن با مبانی اسلامی دغدغه متفکران و به خصوص نسل نو و خواهان پیشرفت بوده است. حاصل این تلاش، برداشت ها و عکس العمل های متفاوتی بوده است؛ از طرد هرگونه تحول و تجدد گرفته تا نسخه تقلیدی سر تا پا غربی. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز سیل ترجمه اندیشه غربیان و هجمه بنگاه های تبلیغاتی قدرت های جهانی به بن مایه های ایدئولوژیک انقلاب اسلامی که نظام سلطه جهانی را به چالش کشیده بود، بیش از پیش به تقابل میان مبانی اسلامی و مدرنیته دامن می زد.

نگارنده نمی خواهد در این جا دفتر پربرگ مواجهه اسلام و غرب در دوران معاصر را بگشاید، بلکه فقط بر این نکته پای می فشارد که هرگونه قضاوت و نتیجه گیری در این باره مستلزم شناخت دقیق و واقع بینانه از اندیشه مدرن در ظرف تجربه تاریخی مغرب زمین است؛ آن گونه که نه از باب «الناس أعداء ما جهلوا»^۱ ندانسته آن را به تیر عداوت بگوییم و نه از باب «حَبَّكَ لَشَىٰ یَعْمَىٰ و

۱. فرازی از حدیث علوی، نهج البلاغه، حکمت ۱۷۲.

یضم»^۱ با خوش‌بینی مفرط چشم‌برکژی‌ها و ناسازگاری‌های آن با فرهنگ خودی بیندیم و قبای اسلامی یا ایرانی برایش بدوزیم.

یکی از پربسامدترین ابعاد اندیشه مدرن، بُعد سیاسی و اجتماعی آن است که وجهه غالب آن در دوران جدید با نام «لیبرالیسم» شناخته می‌شود. حساس‌ترین بخش از آموزه‌های این مکتب که بیشترین چالش را با مبانی فکری ما دارد جهت‌گیری‌های ارزشی آن است؛ از این‌رو بررسی این‌که ارزش‌های بنیادین لیبرالیسم به عنوان ایدئولوژی سیاسی غالب در غرب مدرن چیست و دریافت این مکتب در تبیین ارزش‌های سیاسی با چه کامروایی یا ناکامی‌هایی مواجه بوده، بسیار با اهمیت است. یکی از مباحث مهم که دخل مستقیم در این بررسی دارد واکاوی مبانی، روش‌ها و دلایلی است که در مقام توجیه معقولیت و دستی‌قرائت لیبرال از این‌گونه ارزش‌ها ارائه شده است.

تحقیق پیش‌رو برآن است تا با اتکا به اندیشه‌های متفکران شاخص، لیبرالیسم را آن‌گونه که از این سوی اقیانوس‌ها به عنوان یک ایدئولوژی رقیب به چشم می‌آید، نه صرفاً آن‌طور که در نزاع میان احزاب سیاسی غرب ظاهر شده است، در حد وسع خود واکاوی کند. البته آنچه از یابی‌شود، اولاً، فقط جنبه نظری مسئله یعنی توجیهات تئوریک متفکران لیبرال در دفاع از ارزش‌های سیاسی مورد نظرشان است. ارزیابی کارنامه عملی سردمداران لیبرالیسم و پیامدهایی که این مرام برای بشریت داشته، حکایت دیگری است. ثانیاً، موضوع این تحقیق، نقد مبانی و استدلال‌هایی است که متفکران لیبرال برای توجیه ارزش‌های سیاسی، مطابق تلقی خودشان، مطرح

۱. فرازی از حدیث نبوی، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۸۰.

کرده‌اند. اضلاع دیگر بحث، یعنی نظریه‌پردازی‌های آنان درباره خود این ارزش‌ها و اصناف و فروعاتی که دارد از بحث ما خارج است؛ برای مثال تحت عنوان عدالت بررسی می‌کنیم که نظریه‌پردازان لیبرال مشروعیت اخلاقی آنچه را عادلانه می‌دانند چگونه توجیه می‌کنند، اما این که آن‌ها درباره اقسام عدالت اجتماعی در حوزه‌هایی مثل سیاست، اقتصاد و حقوق و راهکارهای پیاده کردن آنچه گفته‌اند، موضوع بحث این کتاب نیست. در بحث آزادی، حق و بقیه ارزش‌ها نیز به همین ترتیب پیش رفته‌ایم.

نخست در فصل اول تلاش شده است تصویر روشنی از لیبرالیسم و بسط تاریخی آن و چگونگی تطوّر فکری و شکل‌گیری گونه‌های آن در چهار مقطع تاریخی ترسیم شود. در فصل دوم بنیان‌های نظری و اصول فلسفی تفکر لیبرال را در حوزه‌هایی مثل معرفت‌شناسی، انسان‌شناسی، اخلاق، جامعه و سیاست واری و ارزیابی خواهیم کرد. در فصل سوم و چهارم ضمن توضیح رویکرد لیبرال در تبیین ارزش‌های بنیادین سیاسی و اجتماعی، نحوه توجیه ارزش‌ها در این مکتب را با تفصیل بیشتر ارزیابی و نقادی خواهیم نمود. در این رابطه ارزش‌هایی مانند آزادی، حق، عدالت، برابری، تساهل و مشروعیت کانون توجه خواهند بود.

بر خود لازم می‌دانم از استادان محترم حجج اسلام آقایان احمد واعظی و حمید پارسانیا که با مطالعه بخش‌های عمده اثر و یادآوری نکات ارزنده بر نگارنده منت نهادند قدردانی کنم. هم‌چنین زحمات مسئول محترم مؤسسه بوستان کتاب و همکاران فهیم و فنی‌اش را برای آماده‌سازی و نشر این اثر ابرار می‌نهم.